

BEHEER EN ONDERHOUD SLEUTEL VOOR SUCCES NATUURVRIENDELIJKE OEVERS

Foto Buiten-Beeld / Hollandse Hoogte

Baggeren met de baggerpomp, met deze methode wordt de bagger verdeeld over het land zodat de slootkanten niet vol komen te liggen met bagger en er natuurvriendelijke oevers kunnen ontstaan

Er zijn in Nederland sinds 1985 honderden kilometers natuurvriendelijke oever aangelegd. De focus ligt al die tijd op aanleg, terwijl dergelijke oevers op termijn vaak geen succes zijn. De oplossing ligt in verbetering van het onderhoud, vooral door in te spelen op de variatie in oevervegetaties.

Sinds 1985 zijn natuurvriendelijke oevers vaak toegepast als ecologische herstelmaatregel. Voor de komende jaren hebben waterschappen, gemeenten en het Rijk de aanleg van nog eens honderden kilometers op de agenda staan. Een natuurvriendelijke oever is 'een zone waar ruimte wordt gegeven aan de oever, zodat oeverplanten (en dieren) zich kunnen vestigen en de oever kunnen vastleggen'. Natuurvriendelijke oevers gelden als goed voor natuur en landschap. Ze verbeteren de waterkwaliteit en maken oevers stabiel.

De eerste drie tot vijf jaar na aanleg is niet veel onderhoud nodig en bevat de vegetatie veel soorten. Daarna wordt gemiddeld één keer per twee jaar de vegetatie gemaaid. Op de langere termijn levert zo'n oever echter zelden het gewenste resultaat op. In de gemeente Haarlem bijvoorbeeld bleek het gros van de oudere oevers matig tot slecht te functioneren.

WELK ONDERHOUD?

Waterbeheerders weten niet precies welk beheer en welk onderhoud goed zijn voor natuurvriendelijke oevers. Een verband tussen het onderhoud en de natuurwaarde van een oever ligt voor de hand, maar tot nu toe heeft onderzoek in Nederland geen harde conclusies voor het beheer opgeleverd. Uit onderzoek in 2004 bleek vooral de onderhoudsfrequentie bepalend voor de vegetatiediversiteit.

De theorie biedt wel enige houvast. Vanuit de ecologie valt te beredeneren dat langzaam groeiende soorten het moeilijk hebben bij vaak maaien; dan gaan grassen domineren. Bij weinig maaien krijgen soorten met een grote concurrentiekracht de overhand, zoals brandnetel en opslag van meidoorn en wilg. In beide gevallen neemt de soortendiversiteit af. Verder is het

onwaarschijnlijk dat een uniform maaibeheer voor de hele oever goed is voor de soortendiversiteit. Oevervegetaties zijn niet uniform. In de praktijk worden drie hoofdgroepen onderscheiden: overwegend lage oeverplanten, hoge dichte begroeiing met riet, liesgras of biezen, en meer open vegetaties met grote zegge (hoge moerasplanten, weinig bloemen). Afstemming van het onderhoud op de gewenste vegetatietypen ligt voor de hand. Volgens een van de praktijkhandboeken is aanleg van een natuurvriendelijke oever niet eens altijd noodzakelijk. Goed beheer van een bestaande oevervegetatie kan al leiden tot een gewenste, meer soortenrijke oever.

STREEFBEELDEN

Ingenieursbureau Tauw begon in 2012 in de stad Utrecht een project op basis van zeven streefbeeld:

- gazonoever (twintig x per jaar maaien)
- vochtige graslandoever (twee x per jaar maaien)
- riethooilandoever (jaarlijks maaien)
- riet (ruigte)oever (eens per twee jaar tot driemaal per jaar maaien)
- struweeloever (eens per vijf jaar afzetten)
- boomoever (niets doen)
- stenenoever (onderhoud afhankelijk van de oeverconstructie)

Van elk streefbeeld zijn het vegetatietype, de inrichting en het benodigde onderhoud omschreven. Eén streefbeeld kan meerdere vegetaties hebben en ook combinaties zijn mogelijk, bijvoorbeeld rietoever afgewisseld met struweeloever. Verder zijn van alle streefbeelden afbeeldingen gemaakt, onmisbare hulpmiddelen in de communicatie.

De streefbeelden zijn gebaseerd op een analyse van de oevers in Utrecht, die samen met wijkopzichters en onderhoudsmedewerkers is gemaakt. Daarbij is gekeken naar zaken als de mate van schaduw op de oever, de functies van de waterloop en van het aangrenzende gebied (gebruik, natuur, beeldkwaliteit), aanwezige natuurwaarden, de huidige vormgeving van de oever en het huidige onderhoud.

Ook de toekenning van streefbeelden aan oevers gebeurde in het veld. Hierdoor zijn de bedachte maatregelen toepasbaar in het veld en hebben ze draagvlak bij de mensen die ze moeten uitvoeren.

GEMEENTELIJKE BEHEERKAART

De resultaten zijn samengevat in een gemeentelijke beheerkaart, die voor elk traject het vereiste jaarlijkse onderhoud

helder maakt. Een handige 'kostentool' maakt het mogelijk om bij het opstellen van beheer- en onderhoudsplannen (mede) te sturen op kosten.

De beschreven aanpak biedt een aantal voordelen: hij gaat uit van variatie en van bestaande natuurwaarden, het onderhoud van de oevers is afgestemd op een helder en aansprekend streefbeeld, de aanpak is planmatig en de kosten zijn beheersbaar. Verder is er draagvlak bij wijkbeheerders (die ook de wijkbewoners goed kennen) en bij de mensen die het onderhoudswerk doen, en de maatregelen zijn getoetst op uitvoerbaarheid. Tot slot worden naast natuur ook gebruiks- en cultuurwaarden meegenomen. Monitoring en evaluatie moeten de resultaten zichtbaar maken en zijn nodig om te leren wat wel en niet werkt en om de methode te verfijnen.

Deze methode kan een nieuw begin betekenen voor natuurvriendelijke oevers in Nederland, zowel in de stad als, met aanpassingen, in het landelijk gebied. Hopelijk krijgt deze stap navolging en leert het werkveld in de komende jaren het planmatige en gedifferentieerde onderhoud van natuurvriendelijke oevers optimaal hanteren.

Emy Visser
Pim de Kwaadsteniet
(*Tauw*)

Een uitgebreide versie van dit artikel is te vinden op H₂O-Online. Het is te lezen door gebruik te maken van de QR-code of te kijken op www.vakbladh2o.nl

SAMENVATTING

Natuurvriendelijke oevers worden vaak toegepast als ecologische herstelmaatregel. Beheer en onderhoud blijken in de praktijk vaak weinig of niet afgestemd te zijn op het doel en de functie van de oever, waardoor de (ecologische) waarde van de oever op de langere termijn achteruit kan gaan. In Utrecht heeft ingenieursbureau Tauw in 2012 een gevarieerde en flexibele beheermethode ontwikkeld op basis van verschillende streefbeelden voor oevers, van gazonoever (twintig keer per jaar maaien) via onder andere riethooilandoever en struweeloever tot boomoever (niets doen).